

PRIMARY SCHOOL ENGINEERING TECHNIQUES TO INCLUDE STUDENTS TO READ THROUGH DIDACTIC GAMES

Jabborova Zuhro Omondullayevna

She is a senior lecturer at the Jizzakh Regional Center for International Relations

Annotation

About the use of didactic games in the development of the effectiveness of education in primary school, the educational and practical significance of the subject, to stimulate students' interest in learning the subject.

Keywords: independent thinking, creative thinking, development of thinking, practical skills, abilities, development of logical and creative thinking, increase of communicative literacy.

Davlatimiz tamonidan ta'lim sohasiga, o'quvchilarning intellektual salohiyati, mustaqil va ijodiy fikrlash qobiliyatlari, tafakkurini rivojlantirish, egallagan bilimlarini amaliyotda qo'llay olishlari, amaliy ko'nikma va malakalarini hosil etishga katta e'tibor berilmoqda. Ushbu vazifalarni amalga oshirish uchun o'quv-tarbiya jarayonining barcha imkoniyatlari, pedagogik texnologiya va axborot texnologiyalari, didaktik vosita va usullaridan samarali foydalanish zarurati davlat ta'lim siyosatida muhim o'rin tutadi.

Boshlang'ich ta'limda fanlarni o'qitishning bosh maqsadi til imkoniyatlaridan to'g'ri, aniq, o'rinli va unumli foydalanish ko'nikma malakalarini hosil qilish; mantiqiy-ijodiy tafakkurni rivojlantirish, kommunikativ savodxonlikni oshirish; sharqona tarbiyani shakllantirish; o'quvchi shaxsini ma'naviy boyitishdan iborat. Jumladan, 2017 yil 7 fevral kuni prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida mamlakatimizni 2017-2021 yillarda rivojlantirish bo'yicha beshta ustuvor yo'nalish belgilab berdi. Uning to'rtinchi yo'nalishi: "Ijtimoiy sohani rivojlantirish" deb nomlanadi. Mazkur yo'nalishda ta'lim sifatini yaxshilash hamda ularni rivojlantirish chora-tadbirlarini amalga oshirish rejalashtirilgan.

Boshlang'ich ta'lim barkamol avlodni tarbiyalashdagi muhim bosqich hisoblanadi. Shuning uchun boshlang'ich ta'limga e'tibor va yangicha yondashuv xalq ta'limining diqqat markazidagi vazifalardan biridir. Boshlang'ich ta'limda yozuv malakalarini rivojlantirishning samaradorligi o'quvchilarda o'ziga xos tarzda tarkib topgan ta'limiy faoliyatning shakllanish darajasiga bog'liq. Bunday faoliyat nazariy bilimlarni o'zlashtirish jarayonida, o'qituvchi rahbarligida chiroyli yozuvga o'rgatiladi va muntazam ravishda shakllantirilib boriladi.

Boshlang'ich ta'lim konsepsiyasida o'quvchilarning o'zlashtirish jarayoni ularning o'qish va yozish ko'nikmalarini qay darajada egallaganliklariga bog'liq ekanligi ta'kidlanadi. Agar o'quvchi boshlang'ich ta'lim jarayonida tez hamda ongli o'qish malakasini egallasa, chiroyli yozuv ko'nikmasiga ega bo'lsa, savodxonligi yuqori darajada bo'lsa, u yuqori sinflarda albatta a'lochi, iqtidorli o'quvchiga aylanadi.

Boshlang'ich sinflarda, balki ta'limning keyingi bosqichlarida ham o'quvchilarning bilimga bo'lgan ishtiyoqlari rivojiga katta turtki bo'lishi mumkin. Ayniqsa, qiyin o'zlashtiruvchi o'quvchilarning bilish imkoniyatlarini oshirishga bunday o'yinlar samarali ta'sir ko'rsatadi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, boshlang'ich sinflar uchun yaratilayotgan o'quv qo'llanmalarida shu sohaga oid materiallar tanqisligi ko'zga tashlanib turadi.

Boshlang'ich sinflarda ta'lim samaradorligini, o'quv predmetlarining ta'lim-tarbiyaviy va amaliy ahamiyatini orttirishda, o'quvchilarning o'quv predmetlarini o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini uyg'otishda, boshqa metodik masalalar bilan o'quvchilarni tanishtirish alohida ahamiyat kasb etadi. Bu vazifani ijobiy hal qilishning imkoniyatlaridan biri darslarda didaktik o'yinlardan unumli foydalanishdir. Shunday ekan boshlang'ich ta'limda motivlar hosil qilishda didaktik o'yinlarning o'rni beqiyosdir.

O'yin o'quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni uyg'otadigan uchqundur. O'yin - boshlang'ich sinf o'quvchilarida ma'lum sifatlarni shakllantirish uchun kattalar - o'qituvchilar, tarbiyachilar, ota-onalar tomonidan qo'llaniladigan usul. O'yin vositasida o'quvchilarning bilim o'zlashtirish jarayoni qulaylashadi, turli xil predmetlar bilan munosabatda bo'lishga o'rganadi, shuningdek, ularda muomala madaniyati shakllanadi. O'yin vositasida bolaning shaxsi shakllanadi, unda kelgusida o'quv va mehnat faoliyatini tashkil etish hamda insonlar bilan munosabatga kirishishga oid ruhiy xususiyatlar shakllanadi.

O'yin orqali bolalar borliqni o'rganadi va dunyoni o'zgartirishga harakat qiladi. Shunday qilib, o'yin inson faoliyatining shakllanishiga asos soladi. O'yinda inson borliqni aks yettirish qobiliyatini namoyon qiladi. O'yinning eng muhim ahamiyati shundaki, unda ilk bor bolaning dunyoga ta'sir etish ehtiyoji paydo bo'ladi va shakllanadi.

O'quvchilarning o'yin faoliyati juda ko'p soha olimlarini, ya'ni, faylasuflar, sotsiologlar, biologlar, san'atshunoslar, etnograflar, ayniqsa, pedagoglar va psixologlarni qiziqtiradi.

Psixologiyada bola psixikasining rivojlanishida o'yin hal qiluvchi ahamiyatga ega deb qaraladi. Faqat o'yindagina bolada shaxsning hamma tomonlari birlikda va o'zaro ta'sirda shakllanadi. O'yingina bola psixikasida rivojlanishning yuqoriroq stadiyasiga o'tish uchun muhim zamin yaratadi.

Didaktik o'yin o'rganilayotgan voqea va hodisalarning imitatsion modeli yaratilishi sohasidagi faol faoliyatdir. O'yinning boshqa faoliyat turlaridan muhim farqi shundaki, uning predmeti inson faoliyatidir. Didaktik o'yinda faoliyatning asosiy turi hamkorlikdagi o'quv faoliyatidir. Didaktik o'yinda o'quvchilarning o'zlashtirishini hisobga olgan ta'limiy vazifalarning bo'lishi muhimdir. Rahbarlik qiluvchi kattalar didaktik o'yinlarning u yoki bu shaklini yaratar ekan, uning bolalar uchun qiziqarli va ular diqqatini to'playdigan turlariga e'tibor qaratishlari lozim.

Xalq pedagogikasida shakllanib kelgan bolalarni o'qitish va tarbiyalashda didaktik o'yinlardan keng foydalanish an'analari o'qituvchilarning amaliy tajribalari va olimlarning ishlarida rivojlantirildi.

Chex pedagogi Ya.A.Komenskiy o'yinni bola faoliyatining asosiy shakli ekanligini ta'kidlab, aynan o'yin bolaning tabiati va qiziqishlariga mos kelishini aytgan edi. Olim o'yin bolaning aqliy qobiliyatlarini har tomonlama o'stirishi, uning atrof-tevarak haqidagi tasavvurlarini kengaytirishi, nutqini o'stirishini ta'kidlaydi. Shuningdek, tengdoshlari bilan birgalikdagi o'yin uni tengdoshariga yaqinlashtiradi.

Bolalar tarbiyasida didaktik o'yinlardan ikki yo'nalishda: barkamol insonni shakllantirish va

tor didaktik maqsadlarda foydalaniladi. O'yin o'quvchi faoliyatining asosiy shaklidir. O'yin-muhim aqliy faoliyatlaridan biri bo'lib, unda o'quvchi qobiliyatining hamma turlari rivojlanadi, uning atrof olam haqidagi tasavvurlari kengayadi, nutq boyligi oshadi. Didaktik o'yinlar o'quvchining turli-tuman qobiliyatlari, idroki, nutqi va diqqatining rivojlanishiga samarali ta'sir ko'rsatadi.

Didaktik o'yinlarni uch turga ajratish mumkin: og'zaki, so'zlar yordamida o'ynaladigan o'yinlar, o'yin mashg'ulotlari, mashq (harakatli) o'yinlar. Didaktik o'yinlar uchun o'yin g'oyasi va o'yin vazifalari muhim ahamiyatga ega. Didaktik o'yinning eng muhim elementi uning qoidasi hisoblanadi. Qoidani bajarish jarayonida o'yin mazmuni amalga oshadi. Qoidaning mavjudligi o'yin ta'sirini amalga oshirish va o'yin vazifasini qo'llashga yordam beradi. Qoidani bajarish jarayonida o'yin mazmunini amalga oshirish dunyoqarashi shakllanib boradi.

Didaktik o'yinda o'quvchi qoidalarga rioya qilishga o'rganadi. Chunki qoidalarga rioya qilish o'yin muvaffaqiyatini ta'minlaydi. O'yinda qatnashish jarayonida ijobiy xulqiy sifatlar, tashkilotchilik qobiliyati shakllanadi. Foydalanilgan material turlariga qarab ham didaktik o'yinlarni uch turga ajratish mumkin: predmetli o'yinlar, stol ustida o'ynaladigan o'yinlar, so'zlar vositasida o'ynaladigan og'zaki o'yinlar.

Predmetli o'yinlar - xalq didaktik o'yinchoqlari, turli tabiiy mozaika materiallari yordamida o'ynaladigan o'yinlar. Bular yordamida o'qituvchi o'yin turlarini belgilaydi. Masalan, tabiiy materiallar bo'laklaridan butun manzarani hosil qilish, Stol ustida o'ynaladigan o'yinlar atrof-muhit haqidagi tasavvurlarning kengayishiga, o'quvchilarni bilimga qiziqtirishga, tafakkur jarayonlarini (analiz, sintez, umumlashtirish, tasniflash va b.) rivojlantirishga xizmat qiladi. Stol ustida o'ynaladigan o'yinlarning bir nechta turlari mavjud: o'xshash suratlar, loto, domino, kesma suratlar, taxlama kubiklar.

So'zlar vositasida o'ynaladigan og'zaki o'yinlar. Bu o'yinlar guruhiga juda katta xalq o'yinlari, ya'ni «Zanjir», «Noto'g'ri jumla», «Bo'lishi mumkin emas», «Tez aytish», «Topishmoqlar», «Aytishuvlar» va shu kabi og'zaki nutq bilan bog'liq o'yinlar kiradi.

Bunday o'yinlar diqqatni, xotirani rivojlantiradi, o'quvchilarni fikrlarini to'plashga, tez fikrlashga, bog'lanishli nutqqa, mantiqiy fikrlashga o'rgatadi. Didaktik o'yinda bola yaxshi xulqiy sifatlarga ega bo'ladi. Didaktik o'yinlar bir necha bosqichlarga bo'linadi. Har bir bosqichda bolaning ma'lum bir imkoniyatlari namoyon bo'ladi.

Tarbiyachining bu bosqichlar xarakterini bilishi didaktik o'yinlarning samaradorligini aniqlashda katta ahamiyatga ega.

Birinchi bosqichda bolada o'ynash ishtiyoqi paydo bo'ladi va o'yinda faollik ko'rsata boshlaydi. Ana shu bosqichda bolani o'yinga qiziqtirish maqsadida topishmoqlar, tez aytishlar, aytishuvlar yoki suhbatlar tashkil qilish mumkin.

Ikkinchi bosqichda bola o'yin topshiriqlarini bajarish, qoidaga rioya qilishga o'rganadi va o'yinda qatnashishga kirishadi. Bu bosqichda bolalarda to'g'riso'zlik, maqsadga erishishga astoydil kirishish, irodaviylik, o'yinda yutqizish alarnini ham eng bilish, o'z muvaffaqiyatidagina emas, o'rtoqlari muvaffaqiyatidan ham quvonabilish kabi ijobiy sifatlar shakllanadi.

O‘yinning uchinchi bosqichida bola o‘yin qoidalarini yaxshi biladi. U endi o‘yinga ijodiy yondoshadi, o‘zi yangiliklar kiritadi, mustaqil ijodiy izlanadi. O‘yinda qatnashish jarayonida u tez javob topish, yashirish, izlash, yugurish, tasvirlash va boshqa shu kabi vazifalarni bajaradi. O‘yinninhar bir etapi ma’lum bir pedagogik vazifalarni o‘z ichiga oladi.

O‘yinning birinchi bosqichida pedagog bolalarni o‘yinga qiziqtiradi, ularda xush kayfiyat, yangi o‘yinlarni kutishga ishtiyoq uyg‘otadi.

Ikkinchi etapida esa u o‘yinni kuzatuvchi emas, balki qatnashchisi sifatida faoliyat ko‘rsatadi, o‘yin davomida bolalarga tez yordamga keladi, bolalarning faoliyatiga to‘g‘ri baho beradi.

O‘yinning uchinchi etapida o‘qituvchi bolalarni o‘yin davomidagi ijodkorligi va faolligiga baho beradi.

Didaktik o‘yinlar o‘quvchilarda mustaqil fikrlashni tarbiyalashning eng to‘g‘ri va samarali metodidir. U ma’lum bir materiallar yoki shart-sharoitlarni talab etmaydi, balki o‘qituvchidan o‘yinni tashkil etish sohasidagi bilim va malakalarni talab etadi. O‘yinning ma’lum bir tizim va metodika asosida tashkil etilishigina o‘quvchilarda mustaqil fikrlash qobiliyatini tarbiyalashda muhim o‘rin tutadi. O‘yin mashg‘ulotlari ta’lim jarayonida o‘quvchilarning egallangan bilim, ko‘nikma va malakalariga tayanadi va shundagina o‘quvchilar o‘yinning samarali yechimlarini topa biladilar, o‘zlari va atrofdagilarga talabchanlik namoyon qiladilar. O‘yindan ta’lim shakli sifatida foydalanish o‘qituvchidan o‘ziga ishonch va o‘yinni qo‘llashda mohirlik talab etadi.

Didaktik o‘yinlar bir qancha vazifalarni bajaradi:

- ta’limiy, tarbiyaviy (o‘quvchi shaxsiga ta’sir ko‘rsatadi, tafakkurini rivojlantiradi, dunyoqarashini kengaytiradi);
- qo‘llanuvchanlik (aniq vaziyatda har qanday o‘quv topshiriqlarini bajarish uchun bilimlarni qo‘llay bilish);
- motivni qo‘zg‘ash, qiziquvchanlikni oshirish (o‘quvchilarni bilish faoliyatiga qiziqtiradi, rag‘batlantiradi, bilish qiziquvining rivojlanishiga yordam beradi).

Didaktik o‘yinlar vositasida o‘quvchilarda bilimga qiziqishni uyg‘otish uning qiziqishlariga tayanib tashkil etilsa samarali bo‘ladi. Bunday hollarda bolada doim yangiliklarni bilishga ishtiyoq uyg‘onadi, bilimga qiziqish uyg‘onadi. Bilimga qiziqishni muntazam rivojlantirish va mustahkamlash kichik maktab o‘quvchilarining o‘qishga ijobiy munosabatlarini tarbiyalaydi, o‘zlashtirish darajasini oshiradi. Bilishga qiziqish kichik maktab o‘quvchisini izlanishga o‘rgatadi, u doim har xil savollarga javobni qidirishga o‘rganadi.

O‘quvchining izlanuvchanlik faoliyati unda emotsional ko‘tarinkilik, muvaffaqiyatdan quvonish hissini tarbiyalaydi. Bilishga qiziqish faqat ta’lim jarayoni natijasiga ijobiy ta’sir qilib qolmay balki tafakkur, idrok, xotira, diqqat kabi psixik jarayonlarning faol rivojlanishiga ham ta’sir ko‘rsatadi.

Bilishga qiziqish - bu o‘quvchilarning o‘qishga qiziqishini oshiruvchi motivlardan biridir. Uning ta’siri juda kuchli bo‘ladi. Bilishga qiziqishni uyg‘otish xatto bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarni ham samarali ishlashiga yordam beradi. To‘g‘ri tashkil etilgan pedagogik jarayonda o‘quvchilar foliyati, tarbiyaviy faoliyat tizimli va muntazam tashkil etilsa, bilishga qiziqish o‘quvchi shaxsining asosiy sifatlaridan biriga aylanadi va uning rivojlanishiga kuchli

ta'sir ko'rsatadi. Bilimga qiziqish ta'lim jarayonining kuchli vositasiga aylanadi. Abu Ray'on Beruniy o'quvchilarni ta'lim jarayoniga qiziqitirish muhim vazifa ekanligini uqtirib, «Qadimiy xalqlardan qolgan yodgorliklar» asarida «Maqsad gapni cho'zish emas, balki o'quvchini zeriktirmaslik, chunki doimo bir xil narsaga qaray berish malollik va sabrsizlikka olib keladi. O'quvchi fandan fanga o'tib tursa, turli bog'larda yurganga o'xshaydi. Birini ko'rib ulgurmasdan boshqasi boshlanadi va u kishi har bir narsada o'ziga yarasha lazzat bor deyilganidek ularni ko'rishga qiziqadi va ko'zdan kechirishni istaydi. Bir xil narsa charchatadi, xotiraga malol keltiradi», - degan edi. O'quvchining bilish faoliyatini faollashtirmasdan turib uni bilimga qiziqitirish mumkin emas.

Shuning uchun ham ta'lim jarayonida o'quvchini bilimga doimiy qiziqitirish, uning o'qish motivini rivojlantirish tarbiyalovchi ta'limning eng muhim vositasidir. Shunday qilib, bilishga qiziqish o'quvchi shaxsidagi bor imkoniyatlarning ro'yobga chiqishiga ham ko'maklashadi. Bolalarga o'yinni o'rgatishdan muayyan ta'limiy maqsad nazarda tutiladi. O'yinning eng muhim ahamiyati ham ana shundadir. O'yin o'tkazilish shakllari va usullari bilan ta'limning boshqa turlaridan farq qiladi.

Didaktik o'yin - ta'lim beruvchi usul bo'lib, bu usul muayyan ta'limiy maqsadlarga erishuvga, ya'ni o'tilgan o'quv materialini aniqlashga, mustahkamlashga va uni chuqurlashtirishga qaratilgan bo'ladi. Har bir didaktik o'yinni o'tkazishda muayyan maqsad, masalan, biror harakatni, biror hisoblash usulini, ya'ni ma'lum didaktik topshiriqni mustahkamlash vazifa qilib olinadi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni //2017 yil 7 fevral.
2. G'afforova T. Boshlang'ich ta'limda zamonaviy texnologiyalar. -Qarshi: Nasaf, 2009.
3. Azizxo'jayev N.M. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. -Toshkent: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi. Adolat, 2006.